

Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

(2018) Cilt 02, Sayı 02, s. 01-17

Suriye Çerkesleri: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Krizine Suriye Çerkesleri Perspektifinden Bir Bakış^a

Emir Fatih Akbulat^b

Özet

Çerkesler, Kafkasya'nın en eski otokton halklarından biridir. Tarihte kurumsal anlamda bir devlet mekanizmasına sahip olmasalar da kurdukları ataeril toplum düzenleriyle eski çağlardan bu yana varlıklarını sürdürmüşlerdir. On beşinci yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı Devleti egemenliği altına alınan Kırım Hanlığı vasıtasıyla İmparatorluk nüfuz alanına giren Kafkasya, on altıncı yüzyılda Kazan ve Astrahan Hanlıklarını ortadan kaldıran Rus Çarı IV. İvan tarafından Rus yayılmacılığının hedefi oldu. Bu tarihten sonra Kafkasya, üzerinde egemenlik kurmak isteyen büyük güçlerin satranç tahtasına dönüştü. Kafkasya'nın özgür halkları, uzun yıllar süren ve Kafkas-Rus Savaşları olarak isimlendirilen savaşların ardından 1864 yılında Kbaada Vadisi'nde yapılan son muharebede Rusya'ya yenilerek anavatanları Kafkasya'dan sürgün edildiler. Çarlık Rusya'sı tarafından anavatanlarından sürgün edilen Çerkesler, ekonomik ve sosyal çöküntü içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'na sığındılar. Farklı tahminlerle 1-1.5 milyon arasındaki Çerkes, Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikalarının bir neticesi olarak Anadolu başta olmak üzere Balkanlar ve Ortadoğu vilayetlerine iskan edildiler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde günümüz Suriye coğrafyasına yerleşen ve bugün sayıları yaklaşık olarak 100 bin kadar eski Osmanlı bakiyesi Çerkesin Suriye'de yaşadığı, yaklaşık 15 bin Çerkesin de Suriye İç Savaşı nedeni ile ülke dışına kaçtığı tahmin edilmektedir. Çalışmada, Çerkeslerin Suriye coğrafyasına göçü ve göç sonrası adaptasyon süreçleri tarihsel perspektif ile incelenmiştir. Mart 2011'den itibaren devam eden iç savaş nedeniyle Çerkeslerin Suriye dışına göçü, Rusya-Türkiye ve uluslararası kurumlar temelinde tartışılmış ve Suriyeli Çerkeslerin sorunlarına yönelik çözüm önerileri çalışmanın son bölümünde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Çerkes Sürgünü
Suriye İç Savaşı
Suriye Çerkesleri

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
05.08.2018

Kabul Tarihi:
29.10.2018

Elekt. Yayım Tarihi:
30.10.2018

^a Bu makalede kullanılan verilerin bir kısmı Central European Journal of Politics isimli dergide, yazarın aynı konudaki makalesinde, 2017 yılında yayınlanmıştır.

^b YTÜ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye, emirfatihakbulat@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9069-5613>

Syrian Circassians: A View from the Syrian Circassians Perspective on the Syrian Civil War and the Refugee Crisis

Abstract

Circassians are the old autochthonous people in the Caucasus. They never existed in an institutional sense, but since ancient times they have maintained their existence in the patriarchal society that they created. In the 15th century, the Caucasus was under the sphere of influence of the Ottomans through the Crimean Khanate, which was under the Ottoman rule of Fatih Sultan Mehmet. After that, the Caucasus became a goal of Russian expansionism of the Russian Tsar Ivan IV, who destroyed the Kazan and Astrakhan khanates. After this date, the Caucasus was transformed into a chessboard of great powers who wanted to rule over it. The free peoples of the Caucasus after a series of wars called the Caucasian-Russian wars were defeated by Russian imperialism in the last battle in the Kbaada Valley in 1864 and were exiled from their homeland from the Caucasus. Circassians, who were exiled from their homeland by tsarist Russia, in economic and social collapse found refuge in the Ottoman Empire. According to various estimates, 1-1.5 million Circassians were distributed throughout the empire in accordance with the settlement policy of the Ottoman Empire. Circassians were resettled in the territory of present-day Syria during the period of the Ottoman Empire. It is expected that about 100 thousand Circassians living in Syria today are descendants of immigrants from the Ottoman Empire. It is estimated that about 15 thousand Circassians left the country because of the Syrian civil war. The migration of Circassians to the geographic of Syria, as well as the process of adaptation of Circassians after migration, have been investigated from a historical point of view. The migration of Circassians outside Syria due to the civil war, which continues from March 2011, was discussed on the basis of Russian-Turkish and international institutions, and ways to solve the problems of Syrian Circassians were presented in the final part of the study.

Keywords

Circassian Exile
Syrian Civil War
Syrian Circassians

About Article

Sending Date:
05.08.2018
Acceptance Date:
29.10.2018
Elect. Issue Date:
30.10.2018

GİRİŞ

17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakarak intihar girişiminde bulunan Tunuslu seyyar satıcı Tarık El Tayyib Muhammed Buazizi isimli genç, farkında olmadan Arap Baharı ismiyle anılacak süreci de başlatmış oldu (Global Britannica, 2017b). Arap Baharı olarak isimlendirilen ayaklanmaları başlatan eylem, bölgesel, toplumsal bir siyasi-silahlı harekete dönüştü. İsyanlar, domino etkisi yaratarak, başta Tunus ve Mısır olmak üzere diğer Arap ülkelerine yayıldı (Global Britannica, 2017a).

Arap Baharının oluşturduğu yeni statükodan etkilenen ülkelerden biri de Suriye'dir. Mart 2011'de Suriye'nin Dera şehrinde 9 ile 15 yaşlarındaki çocukların bir okul duvarına yazdıkları slogan sonrası tutuklanmalarıyla başlayan protesto gösterileri, kitlesel bir boyut

aldı ve ülke çapında rejim aleyhine bir başkaldırıya dönüştü (BBC.com, 2016). Şiddet olaylarının artması ve rejimin değişeceğine dair umutların tükenmesi sonucunda, barışçıl gösterilerin yerini rejimin devrilmesi yönünde hareketler aldı. Büyüyen olaylar Suriye'yi bir iç savaşın içine sürükledi. Rejim güçlerinin gerçekleştirdiği saldırılar sonucu bugüne kadar 400 bin kişinin hayatını kaybettiği, 7 milyon kişinin ülke içinde yer değiştirdiği, 5 milyona yakın kişinin de ülke dışına kaçmak zorunda kaldığı tahmin edilmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2017b).

Suriye iç savaşının bir diğer önemli boyutu ise taraflar arasındaki etnik ve mezhepsel ayrılıklardır. Ortaya çıkan kaos ortamında kendisini güvensiz hissedenlerin başında Suriye'nin azınlık halkları gelmektedir. Suriye krizinden etkilenen azınlık gruplardan biri de Suriye Çerkesleridir (Milliyet Gazetesi, 2013; ORSAM, 2012). Savaşın başladığı günlerde çoğunluğu Şam, Halep ve Humus şehirlerinde olmak üzere yaklaşık 100 bin Çerkesin yaşadığı tahmin edilmektedir. Kafkasya göçünün başladığı 1800'lü yılların ortalarından, 1920'li yıllara kadar Suriye topraklarına iskân edilen Çerkesler bugünkü Suriye toplumunun önemli bir parçasını oluşturmuşlardır. Ancak Suriye'de yaşanan çatışma ortamının oluşturduğu kaygılar nedeniyle birçok Çerkes, Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple Suriye'den göç eden Çerkesler başta Türkiye ve Rusya Federasyonu olmak üzere; Lübnan, Ürdün, ABD, AB Ülkeleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Dubai vd. ülkelere sığınmacı olarak göç etmişlerdir (Orsam, 2012).

Tarihi Arkaplan: Kafkasya ve Çerkesler

Kafkasya, jeopolitik konumu itibariyle tarihi boyunca birçok farklı devletin hâkimiyet kurmak istediği bir alan olmuştur. Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasında Kafkaslar ve Balkanlarda hâkimiyet kurmak için 16. yüzyıldan itibaren onlarca savaş yapılmıştır. Bu savaşlar 18. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğüyle sonuçlanırken, gerileyen Osmanlı karşısından gücünü artıran Rusya'nın, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşlarında Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlaması ve Kırım'ı işgal etmesi sonucunda tersi yönde bir seyir izlemeye başlamıştır (Beydilli, 2008, c. 35. ss. 253-265).

Viyana Kongresi (1815) yapıldığında, Rusya, Avrupa kıtasındaki belki de en güçlü devletti (Kissinger, ss. 132-137) ve 1850'li yıllarda Avrupa'nın en büyük kara ordularından birine sahipti. Rusya'nın amacı Kafkasya'yı tamamen kontrol altına almak ve o dönem İngiliz sömürgesi olan Hindistan'a giden yolda ilerlemektir (Beydilli, 2008, c. 35. ss. 253-265). Kafkasya'nın yerli halkları ise, karşılarındaki bu büyük güce rağmen vatanlarını savunmak için gerilla taktiklerine benzer düzensiz kuvvetlerle bir savunma stratejisi gerçekleştirmişler ve güçleri yettiğinde vatanlarını savunmuşlardır (Spencer, 2014, s. 316-330).

Doğu Kafkasya'da, Rus işgaline karşı mücadele önceleri kendiliğinden gelişen halk direnişleri şeklinde gerçekleşti. 18. yüzyıldan itibaren ise direniş dinsel bir kimlik kazandı. Nakşibendî Tarikatı mensupları öncülüğünde başlatılan bu dinî-millî direniş hareketini Rus müellifleri Müridizm olarak adlandırmış, hareket Rus ve Batı literatüründe bu isimle yaygınlık kazanmıştır. Kafkasyalı Müslümanlar ise bu mücadeleye Gazavât ismini vermişlerdir. Çeçen asıllı İmam Şeyh Mansûr'un 1785'te Çeçenistan'da başlattığı Gazavât, Nakşibendîler'in önderliğinde Kâdirîler'in de desteğiyle ve çeşitli aralıklarla 1920'li yıllara kadar devam etmiştir. Doğu Kafkasya'da sırayla İmam Mansur, İmam Gazi Muhammed, İmam Hamzat Bek ve İmam Şamil gibi şeyhlerin liderliğinde sürdürülen bağımsızlık

mücadelesi, dini argümanlara dayanan askeri bir savaşa dönüşmüştür (Uludağ, 2008, c.32. ss. 50-52).

Kafkasya'nın batısında ise kısmen seküler yapıda devam ettirilen bir mücadele söz konusuydu. Adige Khase olarak isimlendirilen ve bir milli meclis etrafında birleşen Batı Kafkaslılar, doğudaki Kafkaslılarla da dayanışma içerisinde vatanlarını savunmuşlardır (Berkok, ss. 480-486).

Rusya, 1859 yılında Dağıstan'ın büyük savaşçısı ve Tarikat Teşkilatı'nın son şeyhi İmam Şamil'i ele geçirerek Kafkasya'nın doğusunu tamamen kontrol altına aldı. 21 Mayıs 1864'te ise Kbaada Vadisi'nde yapılan son muharebede Batı Kafkasya'daki direniş son buldu ve Kafkasya'nın tamamı Rus hakimiyetine girdi (Saydam, 1990).

Kafkas-Rus savaşları boyunca Rusya İmparatorluğu tahtına 5 farklı Çar oturdu. Aynı dönemde Rus Çarları, Avrupa'da Napolyon, kuzeyde Baltık ülkeleriyle savaşmış, Polonya'yı ve Kırım Hanlığını istila etti. İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nu birçok savaşta yenmeyi başardı. Rus Çarlığı Kafkasya işgali esnasında İmparatorluk gelirinin 1/6'sını harcadı fakat Kafkasya'yı tam olarak kontrol edemedi. Rusya, askeri kontrolü sağlayamadığı Kafkasya'da yaşayan yerli halkları sürgün ederek, coğrafyaya hakim olma stratejisi izledi. Rusya'nın işlediği bu insanlık suçuna bölgede egemenlik kazanmak isteyen dönemin güçleri müdahale etmedi ve Kafkas halkları Rusya'nın işgali ve arındırma faaliyetlerine karşı yalnız bırakıldı (Akbulat, 2017b, s.5).

Kafkasya'nın Rus İşgali Sonrası Çerkeslerin Sürgünü ve Osmanlı İmparatorluğuna İskânı

Çarlık Rusya ile yüzyıllarca devam eden savaşlar, soykırım, sürgünün getirdiği hastalıklar, ölüm (Erdem, 2014. s.171-200) ve farklı coğrafyalara iskân sonrası sosyolojik travmalar Çerkeslerin nüfuslarının büyük bir bölümünü kaybetmelerine neden oldu.

Çarlık Rusya'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Çerkes Sürgünü ile ilgili istatistikî verileri büyük farklılıklar göstermektedir. Rusya kaynaklı veriler sürgün edilen Kafkaslıların 500 bin ile 1 milyon kişi olduğunu iddia etmektedir. Osmanlı arşiv belgelerine dayanan Türkiye kaynaklı verilerde ise bu rakam 1-2 milyon kişi aralığındadır. Ayrıca 1 milyon Kafkaslı'nın savaş ve göç esnasında hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Aslan, 2011, ss. 108-110; Bilge, 2016, ss. 289-292).

Kafkasya'dan ilk kitlesel göç dalgası, Şeyh Şamil'in liderliğindeki Müridizm mensuplarının Ruslara karşı direnişinin 1859 yılında bastırılmasından sonra başladı ve 1862 yılından sonra göç hareketleri hızlandı. Kafkasya'dan yayılan göçlerin çoğu Çerkes göçü olarak tabir edilse de aslında göç edenler arasında etnik ve dilsel açıdan birbiriyle ilgisiz çok çeşitli topluluklar mevcuttu (Karpas, 2013, s. 331).

Osmanlı Devleti'nin, imparatorluk topraklarına Çerkes göçmenlerini kabul etmesinin birçok nedeni vardı; Osmanlı Sultanının tüm dünya Müslümanlarının hamisi olması, İslam inancında muhacirlerin kabul edilmesinin bir zorunluluk olarak görülmesi, göç etmeyi reddedenlerin Ruslarca katledileceğinin bilinmesi, gelen göçmenler sayesinde Hıristiyanların lehine bozulmuş olan demografinin Müslümanlar lehine arttırılacak olması, Kafkasya'da Ruslarla uzun yıllardır savaşan Çerkeslerin iyi birer savaşçı olarak Osmanlı Ordusuna katılmalarından umulan faydalar ve henüz tarıma açılmamış toprakların gelen Çerkesler

sayesinde işlenmesi gibi nedenler gösterilebilmekteydi (Karpas, 2001, s. 84; Pul, 2011, ss. 192,193, Satış, 2014, s.210; Raşitovna, 2015, s.34,35).

Çerkeslerin Osmanlı coğrafyasına iskânı, Batı Trakya, Batı Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Şark vilayetleri olmak üzere temel olarak 5 ana bölgede gerçekleştirildi (Karpas 2013, s. 171). İskânlar, Hıristiyan tebaanın yoğun yaşadığı bölgeler, Rus sınır bölgeleri, liman kentlerinin yakınları ve ana ulaşım yolları üzerine askeri hatlar oluşturacak bir plan doğrultusunda düzenlendi ve Rumeli topraklarından başlayarak Güney eyaletlerine uzanan bir hat üzerinde gerçekleştirildi. Çerkes muhacirlerin büyük bir kısmı (300 bin'den fazla kişi) İmparatorluğun Balkan eyaletlerine iskân edildi (Кушхабиев, 2013, ss. 82-96).

Günümüzde Bulgaristan, Sırbistan, Bosna Hersek, Romanya, Yunanistan ve Kosova olarak adlandırılan ülkelere Çerkes muhacirler yerleştirildi. İskânların sonrasında Çerkesler ve yerel halk arasında çeşitli anlaşmazlıklar yaşandı. Anlaşmazlıkların ana nedeni toprak meselesi oldu. Sultan tarafından kendilerine tahsis edilen toprakların yerel halk tarafından sahiplenilmiş olması, Çerkesleri istenmeyen bir zümre durumuna düşürmüştü (Кушхабиев, 2013, ss. 82-96).

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara iskân ettiği Çerkesler, uzun yıllar Ortodoks-Hıristiyan olan Ruslarla Kafkasya'da savaşmışlar ve anavatanlarından sürgün edilmişlerdi. Çerkesler Ruslar tarafından desteklenen ve tıpkı Ruslar gibi Ortodoks Hıristiyan olan Bulgar komşularıyla Balkanlara iskân edildikleri ilk andan itibaren büyük anlaşmazlıklar yaşamışlardı. 1876 Nisan-Mayıs tarihleri arasında Rusların Bulgarları kışkırtmasıyla panslavist idealler doğrultusunda büyük bir Bulgar ayaklanması başladı. Ayaklanmanın Osmanlı İmparatorluğu'nca bastırılması esnasında Çerkesler de Osmanlı askeri birlikleriyle beraber hareket etti. Fakat Avrupa kamuoyu meydana gelen olaylara büyük tepki gösterdi. Bulgar Ayaklanması'nın Osmanlı güçlerince bastırılmasından kısa bir süre sonra Rusya Osmanlı Devletine savaş açtı ve savaş Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlandı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası gerçekleştirilen Berlin Konferansı'nda Avrupalı devletlerin baskısıyla Çerkeslerin tamamının Balkanlardan tahliye edilmesi antlaşma maddeleri arasında şart koşuldu (Akbulat, 2017a, ss. 73-75).

Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybetme sürecinde, bilhassa 19. yüzyıl boyunca gerek Rusya tarafından ele geçirilen topraklarda gerekse yeni ulus devletlerin kurulduğu Balkanlarda, Türkler ve diğer Müslüman topluluklar sıklıkla katliamlara maruz kalmışlar ve göçe zorlanmışlardır (Hacısalihioğlu, s.14).

Berlin Konferansı sonrası Mart 1878'de Balkanlardan tahliye edilen çoğunluğu Çerkes olmak üzere, 180 bin Müslüman muhacir, iskân bölgelerine gönderilmek üzere İstanbul'a getirilmiş ve 50 bin göçmen İstanbul'dan yeni iskân bölgelerine sevk edilmişti. 16 Nisan 1878'e kadar Rumeli topraklarından Bilad Eş-Şam'a sevk edilen muhacirlerin çoğu Çerkes olmak üzere 25 bin kişiden fazlaydı (Berzeg, 2006, ss. 245,246; Bkz.Akyüz Orat & Oran Arslan ss. 485-516).

Tablo 1. 1878 Yılı'nın Şubat ve Eylül Ayları Arasında Bilad Eş-Şam'ın Çeşitli Limanlarına Ulaşan Çerkes Muhacirlerle İlgili Tespit Edilebilen Rakamlar (Berzeg, 2006, ss. 245,246).

Tarih	Gelinen Bölge	Kişi Sayısı
28 Şubat 1878	Beyrut	1.000
28 Şubat 1878	Akka	1.500
28 Şubat 1878	Trablusşam	2.000
3 Mart 1878	Lazkiye	2.500
4 Mart 1878	Hama/Humus	10.000
8 Mart 1878	Lazkiye	2.500
31 Mart 1878	Trablus	5.000
11 Temmuz 1878	Hayfa	482
17 Temmuz 1878	Akka	1.200
31 Ağustos 1878	Beyrut	1.200
Toplam:		26.182

1878-1880 yıllarında Balkanlardan tahliye edilerek Suriye'ye iskân olunan Çerkeslerin tam sayısını tespit etmek zordur. Osmanlı makamları tarafından düzenli kayıtlar tutulamamıştır. Nüfusun büyük bir kısmı da sürgün sırasında ve yerleştikten sonra hayatını kaybetmiştir. Rusya konsolosluk raporları verilerine göre; bu dönemde 45 binden fazla Çerkes muhacir Suriye'ye iskân edilmiştir. 1878 öncesi dönemde gelenlerle birlikte Suriye'deki Çerkeslerin sayısı 70 bine kadar çıkmıştır (Orsam, 2012).

Osmanlı İmparatorluğu tarafından bölgeye iskân edilen Çerkesler, bölgenin kaotik atmosferinden fazlasıyla etkilenmişlerdir. İskânların başladığı ilk günden itibaren bölgenin yerel halklarıyla, Balkanlarda yaşananlara benzer şekilde, miri araziler üzerine bir dizi anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Osmanlı Sultanının şahsi mülkü olarak Çerkeslere tahsis edilen arazilerin uzun yıllardır bölgenin Arap ve Dürzi kabilelerince sahiplenilmiş olması, Çerkesleri yerel halk nazarında işgalci durumuna düşürmüştür. Bölgede Osmanlı İmparatorluğu aleyhine başlayan bağımsızlık ayaklanmaları da Çerkeslerin içine düştükleri bir diğer büyük sorun olmuştur. Sultanın koruması altında bölgeye iskân edilen Çerkesler, Sultan'ın doğal askeri birlikleri olarak Osmanlı askeri erkânıyla birlikte ayaklanmaların bastırılmasında aktif rol almışlardır (Akbulat, 2017a, ss. 80,81).

Osmanlı İmparatorluğu Sonrası Orta Doğu ve Suriye Çerkesleri

1916 yılında Şerif Hüseyin ve Oğlu Faysal'ın İngiltere'nin desteğiyle başlattığı Arap İsyanı, Çerkesleri siyasi anlamda zora soktu. Zira Çerkesler, Osmanlı'nın tabii askerleri olarak görülüyordu ve bu durum Çerkesleri, Arapların düşmanca tavırlarının hedefi haline getirdi. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı askeri birliklerinin içerisinde görev yapan Çerkesler, Suriye'deki ulaşım yollarının ve üslerin güvenliğini sağladılar. Savaşın sonuna kadar Osmanlı ordusunun askerleri olarak Batılı güçlerle ve yerel Arap isyancılarla savaştılar (Orsam, 2012).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki topraklarını Fransa-İngiltere arasında paylaştıran Sykes-Picot Antlaşmasına göre (Mayıs 1916); bölge Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin olarak bölündü ve günümüz Suriye'si anlaşma uyarınca sınırları çizilerek Fransa egemenliğine bırakıldı. Fransız askeri güçleri 25 Temmuz 1920'de resmen Suriye'yi işgal etti (Global Britannica, 2017c).

Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye Çerkeslerinin Konumu

Osmanlı İmparatorluğu sonrası Çerkesler, İngiltere ve Fransa mandasındaki Arap hükümetleri ile iyi ilişkiler geliştirdiler. Geçmişte Osmanlı Hükümetine hizmet eden birçok Çerkes, Fransız Ordusu'na katıldı. 1920'de Fransız birliklerinin bir parçası olarak 100-150 kişiden oluşan, 8 Çerkes Süvari Alayı kuruldu. Resmi olarak Çerkes alaylarını Fransız subayı Philippert Collet yönetmesine rağmen, Kabardey asıllı Osman Abyei, Çerkes birliklerinin başındaki asıl isimdi. Bu alaylar Fransız Ordusuna bağlı süvari birlikleri olarak Suriye ve Lübnan'da birçok operasyona aktif olarak katıldı (Кушхабиев, 2013, ss. 137-149; Хотко, 2012).

Çerkesler, 1926 yılında Fransa Manda Yönetimine karşı başlayan Büyük Suriye Ayaklanmasına genel olarak destek vermediler. Özellikle Golan bölgesinde yaşayan Çerkesler ve Havran Çerkesleri, Dürzi'lerle çatışmaya devam etmelerine rağmen Fransız manda hükümetiyle ilişkileri iyi seviyede tutmaktaydılar (Chatty, 2015, s. 225).

Çerkesler, 1927, 1929 ve 1933 yıllarında Amin Samgugom başkanlığında Milletler Cemiyeti'ne başvurarak Suriye Çerkeslerinin azınlık statüsünde tanınmasını ve Kuneytsky bölgesinde özerk bir Çerkes bölgesinin kurulmasını talep ettiler fakat talep reddedildi. 1938'de, Hama ve Humus bölgelerinde yaşayan Çerkesler tarafından tekrarlanan istek, Milletler Cemiyeti'nce tekrar reddedildi, fakat bu defa eğitim ve kültür konularıyla ilgili gereksinimlerin bazı kısımları onay aldı (Кушхабиев, 2013, ss. 137-149).

Osmanlı yönetimi ve sonrasında Suriye'deki Çerkes nüfusun ana kitlesi askerler ve toprak sahiplerinden oluşmaktaydı (Кушхабиев, 2013, ss. 137-149). Fransız Manda yönetiminde ise Çerkesler, iç güvenlik birimlerinde kolluk kuvveti olarak görev yaptılar. Bu dönemde Çerkes aydınları, Amin Samgugom liderliğinde Çerkes kültürünü muhafaza edecek adımlar attılar. Kuneytra bölgesinde 40'a yakın okul açıldı ve 1928'de Çerkesçe haftalık "Marc" gazetesi yayınlanmaya başladı. Fakat 1936 yılında Fransız Manda yönetiminin son bulması Çerkesler için kötü sonuçlar doğurdu. Yönetime gelen milliyetçi Arap politikacılar okulları, gazeteyi ve açılan yardımlaşma derneğini kapattı. Arap milliyetçileri Çerkesleri Fransız işgalcilerle işbirliği yapmakla suçlayarak Çerkes karşıtı bir tutum sergilediler. Fransız birliklerinde görev yapan askerler ve kültür adamları Suriye'yi terk etmek zorunda kaldı (Orsam, 2012).

İmparatorluktan Ulus Devletlere: Suriye Çerkesleri

Çerkes Diasporası içinde anavatana dönüşe yönelik ilk girişim, Fransa yönetimi'nin 1920'de kurulmasından sonra Suriye Çerkesleri tarafından yapıldı. 1922'de Suriye Çerkeslerini temsilen bir heyet Moskova'yı ziyaret etti. Sovyet liderliğinden Suriye Çerkeslerinin anavatana dönmeleri için izin istendi. Ancak talepleri reddedildi. Fakat aynı dönemde Sovyet liderliği Suriye'den gelen 3 bin Ermeni'ye Kafkasya'ya göç etme hakkı tanıdı (Кушхабиев, 2013, p. 71).

II. Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye ve Arap ülkelerinde yaşayan Çerkes diasporasının temsilcileri, yalnızca anavatanına dönüşte değil, aynı zamanda tarihi vatanları Kafkasya'yı ziyaret etmekte de zorluk çekiyordu. Çünkü SSCB döneminde ülkeye giriş-çıkış rejimi sıkı denetimlere tabiydi. O dönem Kuzey Kafkasya'da ve tüm ülkede, diasporadaki Çerkeslere Rusya İç Savaşı (1918-1922) sırasında vatanlarını terk eden hainler oldukları yönünde bazı suçlamalar yöneltiliyordu ve Sovyet vatandaşlarının yurt dışındaki Kuzey Kafkasyalı göçmenlerle olan temasları, ideolojik nedenlerle yasaktı (Кушхабиев, 2007, ss. 174-176).

Anavatanına dönüş fikri, 1980'lere kadar Çerkes diasporasının en önemli gündem maddelerinden biri oldu. Çerkeslerin yaşadığı ülkelerde yükselen milliyetçilik ve asimilasyon siyasetlerinin artması anavatanına dönüş fikrini körükleyen unsurlar oldu. 1990'lardan sonra anavatanlarına dönmek isteyen Çerkeslerin hakları, Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerin ulusal hareketleri tarafından aktif olarak savunulmaya başladı. Adigey, Kabardey-Balkarya ve Karaçay-Çerkesya'daki Çerkes sivil toplum örgütleri ("АдыгэХасэ" Adige Khasa vd.), diaspora Çerkeslerin anavatanlarına dönüş problemini Çerkesler için en önemli sorunlardan biri olarak ilan etti ve geri dönüşü destekleyen çalışmalar yapıldı (Кушхабиев, 2013, p. 77).

II. Dünya Savaşı Sonrası Suriye Çerkesleri

Kasım 1947'de Filistin iki devlete bölününce Suriye ve İsrail birlikleri arasında çatışmalar başladı. Çerkesler, gönüllü birlikler oluşturarak Filistin'de savaşa katıldılar. 1948-1949 Arap-İsrail savaşında Çerkeslerin Arapların tarafında savaşa katılmaları, Araplar ile Çerkesler arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağladı. 1948-1949 Savaşından sonra Suriye'de art arda meydana gelen askeri darbelerde, savaş yeteneği ve disiplini yüksek Çerkes birlikleri etkin rol oynadılar (Orsam, 2012).

Suriye, bağımsızlığını ilan ettiği 1946 yılından 1970 yılına kadar darbeler dönemi olarak adlandırılan siyasi krizlerin yaşandığı istikrarsız bir dönem geçirdi. 1963 yılında Arap Sosyalist Baas Partisi, yaptığı darbeyle ülke yönetimini ele geçirdi. 1966-1970 yılları arasında parti içi darbeler yaşandı ve 1970 yılında Savunma Bakanı Hafız Esad yaptığı darbeyle kendini Başbakan ilan etti. Ardından tek aday olarak katıldığı 1971 referandumuyla Cumhurbaşkanı oldu ve 10 Haziran 2000 tarihine kadar ülkeyi tek adam olarak yönetti (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2017b).

Haziran 1967'de başlayan Arap-İsrail Savaşı Suriye Çerkes toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasi konumunda büyük değişiklikler yarattı. İsrail Suriye'ye ait olan ve Çerkeslerin çoğunun yaşadığı Golan Tepeleri'ni işgal etti. O dönemde Kuneytra Suriyeli Çerkeslerin kültürel merkezi konumundaydı. İsrail birlikleri karşısında büyük kayıplar veren Suriye ordusu geri çekilirken, Çerkesler direniş gösterdi. İsrail birlikleri 9 Haziran 1967'de Kuneytra'yı işgal ederek şehri ve Çerkes köylerini tamamen yaktılar. Çerkesler Golan'ı terk etmek zorunda kaldı. İsrail yaklaşık 25 bin Çerkes'i sürgün etti. Bu dönemde Suriye Çerkeslerinin nüfusu 38 bin'e düşmüştü ve Çerkesler Kuzey Kafkasya'ya dönmek için SSCB Elçiliği'ne 3 bin kişi adına başvuruda bulundular. Fakat Sovyetler Birliği talebi reddetti. Golan'dan sürülen Çerkeslerin durumu ABD makamlarınca dikkate alındı ve Golan'daki topraklarından vazgeçmeleri karşılığında New Jersey eyaletinde bulunan Paterson Şehri'ne yerleşebilecekleri bildirildi. İlk etapta bin kişilik bir grup ABD'ye yerleşti. Bu dönemde diğer mültecilerde Ürdün başta olmak üzere bazı Arap ülkelerine ve Batı

Avrupa ülkelerine, büyük bir kısmı da başta Şam olmak üzere Suriye'nin büyük kentlerine göç ettiler (Orsam, 2012; Chatty, 2015, s. 220).

1990 sonlarında Suriye'deki Çerkeslerin sayısının yaklaşık 100 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bunların yarısından fazlası Şam ve banliyölerinde yaşıyordu. Halep, Minbedzh, Humus, Hama ve diğer şehirlerde yaşayan Çerkeslerde vardı (Кушхабиев, 2013 p. 53).

2011 yılına gelindiğinde Çerkesler, Suriye rejimimin üst düzey temsilciliklerinde yer alamamaya başladılar. Suriye siyasal hayatından dışlanan Çerkeslerin bir kısmı askerlik ve bürokrasi dışındaki mesleklere yönelirken, büyük bir kesimi de ABD, Kanada, Batı Avrupa, Birleşik Arap Emirlikleri vd. ülkelere göç etmeyi tercih etti (Кушхабиев, 2013, p. 53).

Suriye İç Savaşı ve Suriye Çerkesleri

Arap Baharının etkisiyle Suriye'nin Dera kentinde başlayan rejim karşıtı gösteriler, 16 Mart 2011 tarihinden itibaren ülke geneline yayıldı. Suriye güvenlik güçlerinin ve mezhep odaklı paramiliter Şebbiha güçlerinin halka uyguladığı şiddet ülkeyi bir şiddet sarmalının içine aldı. İhtilafın çözümü için bölgesel ve uluslararası alanda ortaya atılan öneriler Suriye rejimince reddedildi. Muhalif gruplar "ülkenin barış ve istikrarını bozmayı amaçlayan teröristler" olarak nitelendirildi ve muhaliflerin talepleri şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışıldı. Rejim karşıtı gösterilere katılan insanların üzerine ateş açıldı ve muhalif grupların yaşadığı yerleşim bölgeleri ordu güçleri kullanılarak bombalandı. Yaşanan çatışma ortamında 400 bin'den fazla Suriyelinin hayatını kaybettiği, 7 milyondan fazla insanın ülke içinde evlerini terk ettiği ve 5 milyona yakın insanında diğer ülkelere sığındığı tahmin edilmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2017b).

Suriye İç Savaşı, ülkedeki tüm dini ve etnik grupların konumunu değiştirdi. Suriye Çerkesleri de savaşın getirdiği olumsuzluklardan fazlasıyla etkilendi. Suriye Çerkesleri Yardımlaşma Derneği (CCS) birim başkanlarının ülkedeki tüm Çerkes diasporasının Beşar Esad'ı desteklediğini açıklamasına rağmen Suriye Çerkesleri iç savaşın başladığı günden bu yana tarafsız kalarak şiddet olaylarına karışmadılar (Кушхабиев, 2013, ss. 16,17).

Çerkeslerin tarafsızlık politikası, hem rejim güçlerinde hem de muhalefette hoşnutsuzluk yarattı. Özgür Suriye Ordusu'ndan bazı guruplar, iktidara geldiklerinde Çerkeslerin Suriye sınırlarında yaşamaya devam edemeyecekleri tehdidinde bulundu. Bazı muhalif grupların Çerkes yerleşim bölgelerine kendilerini desteklemedikleri iddiasıyla tacizlerde bulunması, Çerkeslerin yaşadıkları evlere işaretler koyması, Çerkesleri kendi savunma birimlerini kurmaya zorladı. Çerkeslerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler savaş alanına dönüştü. Onlarca Çerkes, çatışmalarda hayatını kaybetti (Кушхабиев, 2013, ss. 16,17).

Suriye Çerkesleri, başta Şam, Halep ve Humus olmak üzere Suriye'deki mevcut sorunlardan ciddi olarak etkilenen bölgelerde yaşıyorlardı. Suriye'deki siyasi belirsizlik, Çerkeslerin başka bir ülkeye sığınmaları durumunda arkalarında bıraktıkları mallarını geri alamama ve gittikleri ülkelere hiçbir maddi birikimlerini götürememenin zorluklarıyla karşı karşıya kalmalarına neden oldu (Eaurasia Review, 2012). 2016 yılında 5 Çerkes köyü harabeye döndü ve 150 Çerkes hayatını kaybetti. Binlerce Çerkes de gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında sığınmacı durumuna düştü. 2016 yılı Suriye'de çatışmaların en yoğun

şekilde yaşandığı yıl oldu. Bu nedenle Suriye'den ayrılmak isteyen Çerkeslerin de aynı yıl içinde sayısı üst seviyelere yükseldi (On Kavkaz, 2016a).

Suriye'de kalan Suriyeli Çerkeslerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Çerkeslerin çoğunluğunun hala Suriye'de olduğu, başta Şam olmak üzere rejim güçleri tarafından kontrol edilen bölgelerde yaşadıkları tahmin edilmektedir. Ülkeyi terk eden Çerkeslerin büyük bir çoğunluğu ise sınırlarına en kısa sürede erişilen Türkiye ve Ürdün'de yaşamlarını sürdürmektedir. Bu ülkelerdeki Suriye Çerkeslerinin sayılarının 10 bin kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir (On Kavkaz, 2016b).

Rusya-Suriye İlişkileri Ekseninde Suriye Çerkesleri: Sürgün ve Diaspora

Suriye'deki çatışmaların tırmanması üzerine, Rusya ve Avrupa'daki Çerkes sivil toplum örgütleri bir araya gelerek, Suriye Çerkeslerinin anavatanları Kafkasya'ya geri dönebilmeleri için Rus Federal Hükümeti'nin desteğinin sağlanması yönünde büyük çaba sarf ettiler (Eurasia Review, 2012). Fakat girişimlerin tamamı Rus makamları nezdinde değerlendirmeye alınmadı. Suriye Çerkeslerinin anavatanlarına geri dönüş istekleri, Rusya'da mevcut olan yabancı vatandaşların kabulünde uygulanan kota sistemi gerekçe gösterilerek geri çevrildi (Кущабаев 2013 s. 159-164).¹

Suriye konusunda izlediği politikaya bağlı olarak Rusya Federasyonu, Çerkeslerin Kafkasya'ya dönüşünü resmi olarak desteklememektedir. Bu konuda 'suskunluk' politikası izlenerek, Kuzeybatı Kafkasya'da bulunan Çerkes Cumhuriyetlerine gelen Suriyeli Çerkeslerin sorunları resmi düzeyde ele alınmamaktadır (Orsam, 2012). 1999 yılında Rus Parlamentosu'nda kabul edilen "Ülkedaşlar Yasası", Çerkesin anavatanlarına dönmesine olanak sağlayacak hukuki altyapıyı oluşturmasına rağmen, Çerkeslerin Rusya'ya doğrudan dönüşü Rus makamlarınca engellenmektedir (Hürriyet Daily News, 2013).

Suriye-Rusya ilişkileri Sovyetler Birliği döneminde başlatılan çizgide devam etmektedir. Soğuk Savaş döneminde (özellikle İsrail-ABD ilişkilerinin niteliği dolayısı ile) Baas iktidarları iki kutuplu siyasi konjonktürde Sovyetler'e yakın politikalar geliştirmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında da Suriye ile olan yakın siyasi-askeri ilişkilerini devam ettiren Rusya, Suriye Krizi'nin ilk anlarından itibaren sürece müdahil olan önemli bir aktördür (Kreutz, 2010; The Washington Post, 2018; BBC, 2017). Çerkeslerin Suriye içerisindeki konumu ve anavatanları Kafkasya'ya dönüş istekleri gibi sorunlar, Rusya-Suriye ilişkileri ekseninde değerlendirilmelidir.

Türkiye-Suriye İlişkileri Ekseninde Suriye Çerkesleri: Diaspora ve Etnik Dayanışma

Osmanlı İmparatorluğu sonrası iki ayrı devlete dönüşen Türkiye ve Suriye ilişkileri daima farklı nedenlerle gergin olmuştur. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması, her iki ülke arasında ana sorunlardan birisi olma durumunu hala korumaktadır (Avedis, 1956; Karpat, 2010, s.161). II. Dünya savaşı sonrası iki kutuplu dünya siyasi düzeninde Türkiye ABD, Suriye ise SSCB bloğunda yer almış ve ilişkiler gerginliğini sürdürmüştür. Soğuk Savaş dönemini sonlandıran SSCB'nin dağılması sonrasında, Türkiye-Suriye ilişkilerinin ana teması "Su Sorunu" olmuştur (SAM, 2012). Bu gerginlikte, Suriye'nin önce Ermeni terör

¹ Rusya, çoğunluğu Çin ve Vietnamlılardan oluşan her yıl belirli sayıda yabancıların ülkesine yerleşmesine izin vermekte ve bu konuda bir kontenjan kısıtlaması sistemi uygulamaktadır.

örgütü ASALA, sonra ayrılıkçı terör örgütü PKK'ya destek vermesi ilişkileri çatışmacı bir ortama sürüklemiştir (Moubayed, 2008; Francesco, 2017).

20 Ekim 1998'de iki ülke arasında varılan Adana Mütabakatı olarak isimlendirilen antlaşmayla ilişkiler kısmi bir normalleşmeye varmış, 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü sonrası Devlet Başkanı olan Beşar Esad ve 2002 yılında iktidara gelen Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte Türkiye-Suriye ilişkileri olumlu bir ivme yakalanmıştır. Ancak, Suriye Krizi'nin yarattığı yeni siyasi statüko ilişkilerin tekrar bozulmasına neden olmuştur (Francesco, 2017).

Suriye'deki krizin başlangıcından çok önce, gerekli reformları zamanlıca gerçekleştirerek, siyasi dönüşüm sürecini sağlıklı şekilde tamamlayabilmesi amacıyla Suriye yönetimine Türk yetkililerce telkinlerde bulunulmuştur. Ancak, Esad rejimi, halkının meşru taleplerini silah zoruyla bastırmaya çalışarak, ülkeyi gün geçtikçe daha da derinleşen bir bunalıma sürüklemiştir. Türk hükümetinin muhalif grupların demokratik taleplerine kulak verilmesi yönündeki telkinleri ve bu telkinlere Suriye yönetimince gösterilen olumsuz tepki, iki ülkenin ilişkilerini kopma noktasına getirmiş ve Türkiye-Suriye ilişkileri askıya alınmıştır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2017c).

Dünyanın en büyük Çerkes nüfusunu barındıran Türkiye (farklı tahminlerle 2.5-5 milyon kişi), Suriye'den göç etmek zorunda kalanlara açık kapı politikası uygulamaktadır. 2017 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarının yasal anlamda "Geçici Koruma Kapsamındaki Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşı" olarak kabul ettiği, Türkiye'deki ve Türkiye dışındaki Çerkes Diasporası temsilcilerinin tahminlerine göre 6.000-6.500 Suriyeli Çerkes, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaşamaktadır (Circassia Times English; Akbulat, 2017a, s. 201, 202).

Türkiye Çerkes Diasporası ve sivil toplum örgütleri Suriye Krizi'nin başladığı ilk günlerden itibaren Suriye Çerkesleri ile irtibata geçerek bir dizi çalışma yürütmüştür. Yürütülen çalışmalar kurumsal ve bireysel anlamda tam manasıyla bir etnik dayanışma örneğidir. 19. yüzyılda anavatanlarından sürgün edilen ve ardından farklı coğrafyalara yayılan Çerkesler için Suriye Krizi yeniden birlikteliğin sağlanması için bir fırsata dönüştü ve düzenlenen organizasyonlarda toplanan yardımlar Suriye Çerkeslerine ulaştırıldı. Türkiye sınırlarından geçerek Türkiye Çerkes diasporası sivil toplum örgütlerine müracaat eden Suriye Çerkeslerine barınma, iş temini, Türkiye'de ikamet için gerekli olan resmi evrakların edinilmesi, eğitim çağındaki çocukların okullara kaydettirilmesi vb. birçok konuda yardım ve rehberlik faaliyetleri düzenlendi. Suriye Çerkeslerine yönelik çalışmaların tamamına yakını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Çerkesler ve Kafkas-Çerkes Sivil Toplum Örgütleri tarafından organize edildi. Ancak yine de Suriye Çerkesleri için başta işsizlik ve barınma olmak üzere bir dizi yaşamsal zorluklar halen söz konusudur (Akbulat 2017a; Akbulat, Sayın, 2017).

Suriye İç savaşı Kaynaklı Uluslararası Göç Krizi Ekseninde: Suriye Çerkesleri

Suriye Krizinin ilk aşamasından itibaren uluslararası toplum kuruluşları gerekli müdahaleleri yapamamıştır. Başta BM, Arap Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı vd. ilgili kuruluşlar gerekli adımları atamamıştır. Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerinden yönelen göç dalgasına karşı, sadece sınırlı sayıda göçmeni kabul ederek krizin etkisini hafifletmeye çalışan AB ülkeleri, ortak bir karar alamamış ve kriz yönetiminde başarısız olmuştur.

Suriye krizi sonrası göç akınından en çok etkilenenler Türkiye, Ürdün ve Avrupa Birliği ülkeleridir. Avrupa Birliği-Türkiye arasında göçmenlerin kabulünü ilgilendiren Antlaşma (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2017a), Türk-AB ilişkilerinde yeni bir kriz yaratmıştır. Antlaşmanın içeriğini oluşturan göçle ilgili hususlar göz önünde bulundurulmayarak, Türkiye'nin terörle mücadele yöntemleri, insan hakları uygulamaları vb. konularda bir dizi istek, AB tarafından yaptırıma dönüştürülmüş ve Türk yetkililerce uygulamaya konulamamıştır. Antlaşmanın uygulanamaması yasadışı göçü özendirmiş, bu yola başvuran çok sayıda göçmen yaşamını yitirmiştir. Bu süreçte 1.000-2.000 kadar oldukları tahmin edilen Suriye kökenli Çerkesin Avrupa'ya kaçak yollardan girdiği tahmin edilmekle beraber (Akbulat, 2017a, s. 136), İsveç, Norveç ve Almanya tarafından yasal yollarla kabul edilen Suriyeli Çerkeslerin olduğu da bilinmektedir (Кавполит, 2015). Buna karşın, Avrupa Birliği ülkeleri genel olarak Suriyeli göçmenlerin Avrupa birliği sınırlarına girişlerine yönelik engelleyici politikalar uygulamaktadır.

1967 Arap-İsrail çatışmasının bir sonucu olarak Golan Tepelerini terk eden Çerkesler Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmişlerdi. ABD'de akrabaları olan Suriye Çerkeslerinin bir kısmı bu ülkeye krizin ilk döneminde giriş yaptı. Ancak, ABD hükümeti 2015 yılı itibarıyla ülkeye girişi neredeyse tamamen kapattı (Кавполит, 2015). Suriyeli Çerkeslerin bir kısmı da krizin ilk döneminde Kanada tarafından kabul edildi, fakat sonrasında Kanada Hükümeti de sınırlarını yeni mültecilere kapattı (TRT HABER, 2016).

SONUÇ

Suriye Çerkeslerinin büyük bir kısmı, ilk olarak; Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına iskân edildiler. 93 Harbi sonunda Rusya ve diğer Avrupalı devletlerin baskısıyla İmparatorluğun Bilad-ı Şam² eyaletlerine, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail işgaline uğrayan, nüfuslarının büyük çoğunluğunun yaşadığı Golan bölgesinden, ABD, Ürdün vd. ülkelere ve Suriye'nin diğer şehirlerine, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı nedeniyle de başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere çeşitli ülkelere dördünü kez zorunlu göçe maruz bırakıldılar (Akbulat 2017a, s. 200).

Suriye'de oluşan siyasi belirsizlik etnik ayrılıkçı şiddeti körüklemiştir. Ülkenin azınlık gruplarından biri olan Suriye Çerkesleri ise, 2011 yılından bu yana devam eden iç savaşın bir neticesi olarak hem ülke içinde, hem de ülke dışına zorunlu göçler yapmak zorunda kalmışlardır. Yaşanılan kitlesel göç ve resmi kayıtların olmaması Suriye Çerkeslerinin yaşadıkları bölgelerin ve nüfus sayılarının tam olarak tespitini zorlaştırmaktadır. Öte yandan, yaklaşık 100 bin kişilik bir Çerkes nüfusunun Suriye'de yaşadığı yönündeki rakamlar resmi bir veriye dayanmamaktadır.

Rusya, Suriye krizine birinci dereceden müdahil olan bir aktördür ve 19. Yüzyılda Kafkasya'dan sürgün edilen Çerkesler ile Rusya, Suriye krizinde bir kez daha karşı karşıya gelmişlerdir. Suriye Çerkesleri, krizin ilk günlerinden itibaren anavatanları Kafkasya'ya dönüş isteğinde bulunmuşlardır. Federal Rus Hükümeti Kafkasya'nın nüfus dengesini Kafkasyalı müslümanlar lehine değişmesini engellemek, Suriye rejimini uluslararası bir tepkiyle karşı karşıya bırakmamak vb. nedenlerle Çerkeslerin Kafkasya'ya dönmelerini engelleyici politikalar uygulamaktadır.

² Osmanlı İmparatorluğu döneminde günümüz Suriye'sini de kapsayan coğrafi bölge.

Türkiye, Suriye İç Savaşı ile meydana gelen göç sorununu uluslararası arenada çözmek üzere girişimlerde bulunmaktadır. Ülkesine yerleşen göçmen sayısının 3.5 milyon gibi bir sayıya ulaşması, Türkiye'nin göç krizini tek başına çözebilmesini imkansız hale getirmektedir. Sorunun çözümü ancak uluslararası aktörlerin katkısıyla gerçekleşebilir.

Türkiye'deki ve Türkiye dışındaki Çerkes Diasporası temsilcilerinin tahminlerine göre, 6.000-6.500 kadar Suriyeli Çerkes, Suriye İç Savaşı nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmiştir. Suriye Çerkeslerine yönelik yardım çalışmaların tamamına yakını Türkiye vatandaşı Çerkesler tarafından organize edilmektedir. Yapılan yardımlar ülkeye sığınan Suriyeli Çerkesler için acil bir önlem olması adına önemlidir, fakat sığınmacıların geleceği ile ilgili kalıcı çözüm üretebilecek potansiyelde değildir.

Bugün sayıları yaklaşık 15 bin kişiyi bulan Suriye Çerkesi, çatışma ortamından kaçarak Suriye'yi terk etmiş ve tıpkı 19. yüzyılda olduğu gibi vatansız kalmışlardır. Şu an Suriye'ye geri dönememektedirler zira dönmeleri durumunda rejim ve muhalif güçlerce ülkelerini terk eden hainler olarak nitelendirileceklerdir. Anavatanları Kafkasya'ya dönüşleri ise Federal Rus makamları tarafından engellenmektedir. Bu sebeplerden dolayı başta Türkiye olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine göç etmişlerdir ve öncelikle barınma olmak üzere işsizlik ve diğer sorunlarla mücadele etmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi ve siyasi mirasını sahiplenen Türkiye Cumhuriyeti'ni kurulduğu 1923 yılından bu yana eski Osmanlı bakiyesi azınlıkları karşıladıkları her kriz sonrası insani ve tarihi bir vazife olarak Türkiye sınırlarına kabul etmiştir. Geçmişte kendisine sığınan mazlum halklara ırk ve din ayrımı yapmaksızın yardım elini uzatan Türkiye Cumhuriyeti bugün bir mazlum halka daha el uzatma sorumluluğuyla karşı karşıyadır.

KAYNAKÇA

Akbulat, E. F. Sayın, H. (2017). Göçmen Etnik Kimlik Dayanışması Balıkesir Orhanlı ve Atköy Yerleşim Birimleri Örneği. Kriz, Kimlik ve Ötesi: Kimlik Siyaseti ve Siyasetin Kimliksizleşmesi. Ulusal Akademik Konferans. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi. 18 Mayıs 2017. İstanbul. S.17.

Akbulat, E.F. (2017a). Uluslararası Göç Ağları ve Dayanışma Türkiye ve Suriye Çerkesleri Buluşması: İstanbul ve Balıkesir Orhanlı ve Atköy Yerleşim Birimleri Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi. İstanbul.

Akbulat, E.F. (2017b). Syrian Circassians in the context of the Syrian refugees' issue: Nature of the problem on the basis of the international community in Turkey and Russia and suggested solutions, Central European Journal of Politics Volume 3 (2017), Issue 1, pp. 1–25, Check Republic. http://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2017/11/2017_Vol-03_No-01_Art-01_Akbulat-FINAL.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Akyüz Orat J. & Oran Arslan N. (2014). Kafkaslardan Arap Topraklarına Kafkas Muhacirleri. 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün. (ss. 485-516). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Aslan, C. (2011). 1864 Trajedisi, Sürgün/Exile 21 MAYIS / MAY 21 1864. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

Avedis, K. S. (1956). The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1956). Middle East Journal. Vol. 10, No. 4 (Autumn, 1956), pp. 379-394. https://www.jstor.org/stable/4322848?seq=1#page_scan_tab_contents adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Berkok, İ. (1958). Tarihte Kafkasya, İstanbul: İstanbul Matbaası.

Berzeg, N. (2006). Çerkesler Kafkas Sürgünü: Vatansız Bırakılan Bir Halk. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Chatty, D. (2015). Sürgünde Direniş: Modern Orta Doğu'da Çerkes Kimliği ve Aidiyet, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

D'Alema, F. (2017). The Evolution of Turkey's Syria Policy. IAI WORKING PAPERS 17 | 28 – OCTOBER. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1728.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Erdem, T. (2014). 1864 Kafkas Göçü Öncesinde ve Göç Sırasında Yaşanan Salgın Hastalıklar. 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün. (s.171-200). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Hacısalıhoğlu, M. (Ed.). (2014). 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün. (s.14). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Karpat, K. H. (2001). Çerkeslerin Sürgünü, Avrupalı Egemenliğinde Müslümanların Konumu Çerkeslerin Sürgünü ve Suriye'deki İskânı. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

Karpat, K. H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller), İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. H. (2013). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kissinger, H. (2000). Diplomasi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Moubayed, S. (2008). Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy. SETA. OCTOBER. No:25. http://setadc.org/wp-content/uploads/2015/05/SETA_Policy_Brief_No_25_Sami_Moubayed.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

ORSAM (2012). Suriye Çerkesleri, Orsam Rapor No:130. http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121226_130turing.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.22.2017)

Pul, A. (2011). Trabzon ve Samsun Limanları Üzerinden Kafkasya Muhacirlerinin İskanı, Sürgün/Exile 21 MAYIS/MAY 21 1864. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

Raşıtovna, Z. (2015). Kuzey Kafkasya Dağlıları'nın Türkiye'ye Göçü, Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

Satış, İ. (2014). Geçmişten Geleceğe Çerkesler; 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Kafkasya'dan Anadolu'ya Çerkes Göçü ve İskanları. Ankara: Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı.

Saydam, A. (1990). Rusya'nın Kafkasya'yı işgali. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt 5, Sayı 1, ss. 243-261.

Spencer, E. (2014). Türkiye, Rusya, Karadeniz ve Çerkezistan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Кушхабиев, А. В. (2007). Зарубежная черкесская диаспора: история и современность. Учебное пособие. Нальчик: Научный центр Кабардино-Балкарии Российской академии наук.

Кушхабиев, А. В. (2013). Черкесы возвращаются на Родину: история, политика, социальная практика. Нальчик: Научный центр Кабардино-Балкарии Российской академии наук.

Ansiklopediler

Beydilli, K. (2008). Rusya. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusya#1> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 06.08.2018)

Bilge, S. M. (2016). ÇERKEZLER. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cerkezler> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 08.08.2018)

Global Britannica (2017a). Arab Spring. <https://global.britannica.com/event/Arab-Spring> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Global Britannica (2017b). Mohamed Bouazizi. <https://global.britannica.com/biography/Mohamed-Bouazizi> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Global Britannica (2017c). Sykes Picot Agreement. <https://global.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Uludağ, S. (2008). Müridizm. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muridizm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 06.08.2018)

İnternet Kaynakları

BBC. (2017). Why Does Russia Support Syria and President Assad? <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/39554171/why-does-russia-support-syria-and-president-assad> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

BBC.com. (2016). Syria: The story of the conflict. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.29.2017)

Circassia Times English. (2015). Syrian Circassians Refugees Rights. <http://circassiatimesenglish.blogspot.com/2015/10/syrian-circassian-refugees-right-to.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Eurasia Review. (2012). Syrian Unrest and The Dilemma of Circassian Repatriation Analysis. <http://www.eurasiareview.com/19032012-syrian-unrest-and-the-dilemma-of-circassian-repatriation-analysis/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.01.2017)

Hürriyet Daily News. (2013). Syrian Circassians Wait for Trip Back to Russia. <http://www.hurriyetaidailynews.com/syrias-circassians-wait-for-trip-back-to-Russia.aspx?pageID=238&nid=40925> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18.02.2017)

Milliyet Gazetesi. (2013). Suriye Çerkeslerinin Ateşle İmtihani. <http://www.milliyet.com.tr/Suriye-cerkezlerinin-atesle-imtihani-gundem1686593/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 20.04.2017)

On Kavkaz. (2016a). Kan, 150 Ölü, Çerkes Köylerinin Tahrip Olması, Onbinlerce Mülteci. <http://onkavkaz.com/news/1456-krovavyi-2016-godpoltory-sotni-pogibshih-cherkesov-5-razrushennyh-aulov-desjatki-tysjachbezhe.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.10.2017)

On Kavkaz. (2016b). Suriye'den Kafkasya'ya Gelen Çerkesler Neden Avrupa'ya Gidiyorlar. <http://onkavkaz.com/posts/125-pochemu-siriiskiecherkesy-s-kavkaza-uezzhayut-v-evropu.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.10.2017)

Russia/Nis Center. (2010). Syria: Russia's Best Asset in the Middle East <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kreuzengrussiasyrianov2010.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

SAM. (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Center for Stratejik Research). (2012). Water Issues Between Turkey, Syria And Iraq. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/WATER-ISSUES-BETWEEN-TURKEY-SYRIA-AND-IRAQ.pdf> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 13.02.2017)

The Washington Post. (2018). Why Russia will prevail in Syria https://www.washingtonpost.com/news/made-by-history/wp/2018/02/27/why-russia-will-prevail-in-syria/?noredirect=on&utm_term=.a59a0360c33c adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.08.2018)

TRT HABER. (2016). Kanada Suriyeli mülteci alımını geçici olarak durdurdu. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kanada-suriyeli-multeci-alimini-gecici-olarak-durdurdu-231058.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 12.10.2017)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (2017a). Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar. <http://www.mfa.gov.tr/implementation-of-turkey-eu-agreement-of-18-march-2016.en.mfa>. adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (2017b). Suriye'nin Siyasi Görünümü. <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (2017c). Türkiye - Suriye Siyasi İlişkileri Türkiye'nin Suriye İhtilafına Yaklaşımı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 13.02.2017)

Кавполит. 2015: Прибытию беженцев из Сирии в РФ препятствует целая система мер. <http://kavpolit.com/articles/repatriate-19694/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 03.02.2017)

Хотко, Самир. 2012: Черкесы в Сирии в османскую эпоху и в XX веке. <http://www.adygvoice.ru/newsview.php?uid=9059> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 02.18.2017)